Котвяковський Ю.О.,
старший викладач кафедри правосуддя
Сумського національного аграрного університету

УДК 347.918.2

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ

Конституцією України гарантується можливість кожної особи будь-якими не забороненими законом способами захищати свої права, свободи та інтереси від порушень і протиправних посягань. Така можливість реалізується як шляхом звернення до державного суду, так і використанням альтернативних механізмів вирішення спорів, зокрема у сфері третейського судочинства. Третейський порядок розгляду справ має ряд переваг перед державним судом. Такі переваги пов'язані з оперативністю розгляду спорів, компромісним характером рішення, меншими фінансовими витратами для сторін та добровільністю виконання третейських рішень.

Водночас ефективність захисту прав та охоронюваних законом інтересів у сфері третейського судочинства пов'язується, у першу чергу, з оперативністю та добровільністю виконання третейських рішень, що передбачено ст. 55 Закону України «Про третейські суди» [1].

Однак поширеними є випадки відмови боржника від добровільного виконання рішення, що змушує стягувача вдаватись до примусового його виконання. Водночас аналіз практики розгляду справ про видачу виконавчого документа на рішення третейського суду дає змогу дійти висновку про наявність неоднакових підходів, зокрема, у питанні про необхідність перевірки дійсності третейської угоди, яка стала підставою третейського розгляду. Це, у свою чергу, призводить до прийняття судами протилежних за змістом рішень.

Проблемні питання третейського судочинства були предметом наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема, Ю.Д. Притики, С.О. Юлдашева, В.В. Комарова, М.М. Ясинка, М.П. Курила, О.Ю. Скворцова, І.В. Решетнікової, О.М. Циганової , С.А. Курочкіна, О.І. Зайцева, М.О. Попова, О.О. Виноградової, В.О. Гавриленка, Г.В. Севастьянова, Р.М. Гімазова, С.Ж. Солових та інших.

Метою статті є дослідження проблемних питань, які виникають у процесі розгляду справ про видачу виконавчого документа на рішення третейських судів та формування на цій основі пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання процедури розгляду цієї категорії справ.

Надання компетентними державними судами дозволу на примусове виконання третейських рішень, шляхом видачі виконавчого документа, є практичною реалізацією їхньої контрольної функції щодо третейського судочинства. У процесуальній науці склався єдиний підхід, згідно з яким функція контролю не пов'язана з апеляційним чи касаційним переглядом, оскільки державний суд не уповноважений переглядати рішення, по суті, змінювати чи ухвалювати нове рішення у спорі [2, с. 546; 3, с. 699; 4, с. 104].

Розглядаючи питання про видачу виконавчого документа суд встановлює наявність чи відсутність вичерпного переліку підстав для відмови, що визначені ч. 6 ст. 56 Закону України «Про третейські суди» та ст. 389-10 Цивільного процесуального кодексу України. Наприклад, на день прийняття рішення за заявою про видачу виконавчого документа рішення третейського суду скасовано компетентним судом; справа, за якою прийнято рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону; пропущено встановлений строк для звернення за видачею виконавчого документа, а причини його пропуску не визнані судом поважними; рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди; третейська угода визнана недійсною компетентним судом; склад третейського суду, яким прийнято рішення, не відповідав вимогам закону; рішення третейського суду містить способи захисту прав та охоронюваних інтересів, які не передбачені законами України; постійно чинний третейський суд не надав на вимогу компетентного суду відповідну справу; третейський суд вирішив питання про права і обов'язки осіб, які не брали участь у справі [1; 5].

Таким чином, вирішуючи питання про видачу виконавчого документа, компетентний суд, зокрема, має встановити наявність дійсної третейської угоди.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про третейські суди», третейська угода може бути укладена у вигляді третейського застереження в договорі, контракті або у вигляді окремої письмової угоди. Якщо сторони не домовилися про інше при передачі спору до постійно діючого третейського суду, а також за умови вказівки у третейській угоді на конкретний постійно діючий третейський суд, регламент такого третейського суду розглядається як невід'ємна частина третейської угоди.

Третейська угода укладається у письмовій формі та вважається укладеною за умови підписання її сторонами. Вона також може бути укладена шляхом обміну листами, повідомленнями по телетайпу, телеграфу або з використанням засобів електронного чи іншого зв'язку, що забезпечує фіксацію такої угоди, або шляхом направлення відзиву на позов, в якому одна зі сторін підтверджує наявність угоди, а інша

сторона не заперечує проти цього. Третейська угода має містити відомості про найменування сторін та їх місцезнаходження, предмет спору, місце і дату укладання такої угоди.

Посилання в договорі, контракті на документ, який містить умову щодо розгляду спору у третейському суді, є третейською угодою у разі, якщо договір укладений у письмовій формі, і це посилання є таким, що робить третейську угоду частиною договору [1]. У разі недодержання вказаних правил третейська угода є недійсною, що тягне за собою скасування третейського рішення або відмову у видачі виконавчого документа.

Безумовно, суд мав би відмовити заявникові у видачі виконавчого документа, якщо б було наявне рішення компетентного суду про визнання третейської угоди недійсною. Водночас очевидним є той факт, що в законодавстві на сьогодні відсутнє чітке регулювання питання щодо необхідності перевірки компетентним судом відповідності третейської угоди вимогам закону, у процесі розгляду заяви про видачу виконавчого документа на рішення третейського суду.

Заява про видачу виконавчого листа подається особою, на користь якої ухвалено рішення третейського суду. Така особа зацікавлена, перш за все, не у перевірці третейської угоди щодо її законності, а у найшвидшому отриманні виконавчого документа та примусовому виконанні рішення третейського суду. Сам суд прямо законом не зобов'язується за власної ініціативи здійснювати перевірку третейської угоди на предмет її законності.

Таким чином, обов'язок щодо доказування недійсності третейської угоди покладається на боржника, і з цих підстав боржник має бути присутнім під час вирішення питання про видачу виконавчого документа компетентним судом.

Водночас практика свідчить, що розгляд справ про видачу виконавчого документа на рішення третейського суду часто здійснюється за відсутності боржника, оскільки, відповідно до ч. 1 ст. 389-9 ЦПК України, неявка сторін чи однієї зі сторін, належним чином повідомлених про час і місце розгляду справи, не перешкоджає судовому розгляду заяви.

Дослідження практики розгляду заяв про видачу виконавчого документа на рішення третейського суду дає змогу зробити висновок про неоднорідність підходів судів до вирішення питання про перевірку відповідності третейської угоди вимогам закону, за відсутності відповідних клопотань зацікавлених осіб.

Так, Дніпровським районним судом м. Києва 10 червня 2015 р. було розглянуто заяву представника Публічного акціонерного товариства «Ідея Банк» до ОСОБА_1 про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення Постійно діючого третейського суду при Асоціації українських банків про стягнення з ОСОБА_1 на користь Публічного акціонерного товариства «Ідея Банк» заборгованості за кредитним договором.

У процесі розгляду судом було встановлено, що третейське застереження в кредитному договорі між ОСОБА_1 і ПАТ «Ідея Банк» було укладено в порушення вимог п. 14 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про третейські суди», і в цій частині кредитний договір варто визнати недійсним. Третейську угоду, викладену у вигляді третейського застереження в Кредитному договорі, визнано нікчемною відповідно до закону, а справу, в якій прийнято рішення третейського суду, – не підвідомчою третейському суду, у зв'язку з чим у видачі виконавчого документа було відмовлено [6].

Таким чином, судом за власною ініціативою здійснено перевірку дійсності третейської угоди у процесі розгляду питання про видачу виконавчого документа на третейське рішення.

Вдночас у практиці розгляду таких справ спостерігається також інший підхід, відповідно до якого суд не здійснює перевірку відповідності третейської угоди вимогам закону, а лише констатує факт відсутності судового рішення про визнання третейської угоди недійсною на час розгляду питання про видачу виконавчого документа.

Так, Новозаводським районним судом міста Чернігова 26 травня 2016 р. розглянуто заяву кредитної спілки «ГАРАНТІЯ - КРЕДИТ» про видачу виконавчого документа на підставі рішення Постійно діючого Третейського суду при Асоціації «Юрбізнескон» по цивільній справі за позовом кредитної спілки «ГАРАНТІЯ – КРЕДИТ» ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 про стягнення заборгованості за кредитним договором.

У процесі розгляду судом було встановлено, що на день ухвалення рішення за заявою про видачу виконавчого листа, рішення третейського суду судом не скасовано; справа, в якій прийнято рішення третейського суду підвідомча третейському суду відповідно до ст. 6 Закону України «Про третейські суди»; строк для звернення за видачею виконавчого листа до суду не пропущений; рішення третейського суду прийнято у спорі, передбаченому третейською угодою не виходить за межі третейської угоди; третейська угода, на час розгляду справи не визнана недійсною; відомостей про порушення законодавства щодо формування складу третейського суду, на час розгляду справи, у суду немає.

У зв'язку із вказаним, суд дійшов висновку, що заява про видачу виконавчого документа підлягає задоволенню, оскільки відсутні підстави для відмови у видачі виконавчого листа, передбачені ч. 6 ст. 56 Закону України «Про третейські суди», ст. 389-10 ЦПК України [7].

Наявність суперечливої судової практики в однорідних правовідносинах свідчить про недосконалість правового регулювання процедури розгляду питання щодо видачі виконавчого документа на рішення третейського суду.

Виходячи з викладеного, варто зазначити, що компетентний суд, видаючи виконавчий документ на третейське рішення, фактично надає згоду на примусове виконання рішення, яке ним не приймалося. По суті, третейське рішення є наслідком угоди сторін про розгляд їхнього спору у третейському суді.

Саме тому чинність третейського рішення та можливість його примусового виконання безпосередньо пов'язані з дійсністю третейської угоди.

У зв'язку з цим вважаємо, що компетентний суд під час розгляду питання про видачу виконавчого документа на третейське рішення має перевірити відповідність третейської угоди вимогам закону незалежно від наявності відповідного клопотання зацікавленої сторони. Вважаємо доцільним доповнити ст. 389-9 ЦПК України ч. 5 у наступній редакції: «При розгляді заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду, компетентний суд розглядає питання щодо відповідності третейської угоди вимогам Закону України «Про третейські суди».

Висновки. Захист прав та законних інтересів у третейському суді стає реальним лише за умови виконання третейських рішень. Відмова боржника від добровільного виконання є нетиповою та суперечить логіці третейського розгляду, оскільки добровільно укладаючи третейську угоду, особа погоджується з будь-яким можливим рішенням. Водночас така відмова може свідчити про дефекти угоди, яка стала підставою третейського розгляду.

У зв'язку з цим, державний суд, надаючи згоду на примусове виконання третейського рішення має перевірити дійсність третейської угоди. Реалізація запропонованого підходу, на наш погляд, дасть змогу усунути суперечливість судової практики у справах про видачу виконавчих документів на рішення третейських судів та підвищити ефективність захисту прав та законних інтересів сторін третейського розгляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про третейські суди» від 11.05.2004 р. // ВВР. – 2004. – № 35. – Ст. 412.

2. Скворцов О.Ю. Третейское разбирательство предпринимательских споров в России: проблемы, тенденции, перспективы / О.Ю. Скворцов – М.: Волтерс Клувер, 2005. – 704 с.

3. Цивільний процес України: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / [за заг. ред. д.ю.н., доцента Ясинка М.М.]. – Суми: Видавництво «МакДен», 2013. – 808 с.

4. Решетникова И.В. Основные формы взаимодействия арбитражных и третейских судов / И.В. Решетникова // Третейский суд. – 2004. – № 4. – С. 104–105.

5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. // ВВР. – 2004. – № 40–41, 42. – Ст. 492.

6. Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва від 10 червня 2015 р. по справі № 755/10145/15-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45007899.

7. Ухвала Новозаводського районного суду м. Чернігова від 26 травня 2016 р. по справі №6/751/205/16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57951807.

Котвяковський Ю.О. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ

Стаття присвячена дослідженню проблемних питань, пов'язаних із примусовим виконанням рішень третейських судів у цивільних справах. Автором досліджуються питання розгляду справ про видачу виконавчого документа на рішення третейського суду та підстави відмови у примусовому виконанні третейських рішень. Окрема увага звертається на процесуальні аспекти, пов'язані зі встановленням дійсності третейської угоди як підстави розгляду конкретного цивільно-правового спору третейським судом. Виходячи з аналізу судової практики розгляду справ цієї категорії, автор дійшов висновків щодо наявності неоднакових підходів судів України до питання про встановлення дійсності третейської угоди під час вирішення судом питання видачі виконавчого документа на рішення третейського суду. У зв'язку з цим пропонується доповнення ЦПК нормою, що передбачає обов'язок суду щодо перевірки третейської угоди вимогам Закону України «Про третейські суди», у процесі розгляду заяви про видачу виконавчого документа на рішення третейського суду.

Ключові слова: третейський суд, третейська угода, третейське рішення, виконавчий документ, примусове виконання.

Котвяковский Ю.А. НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ПРИНУДИТЕЛЬНОГО ИСПОЛНЕНИЯ РЕШЕНИЙ ТРЕТЕЙСКИХ СУДОВ

Статья посвящена исследованию проблемных вопросов, связанных с принудительным исполнением решений третейских судов по гражданским делам. Автором исследуются вопросы рассмотрения дел о выдаче исполнительного документа на решение третейского суда и основания отказа в принудительном исполнении третейских решений. Особое внимание обращается на процессуальные аспекты, связанные с установлением действительности третейского соглашения как основания рассмотрения конкретного гражданско-правового спора третейским судом. Исходя из анализа судебной практики рассмотрения дел этой категории, автор делает выводы о наличии неодинаковых подходов судов Украины к вопросу об установлении действительности третейского соглашения при решении судом вопроса выдачи исполнительного документа на решение третейского суда. В связи с этим предлагается дополнение ГПК нормой, предусматривающей обязанность суда по проверке третейского соглашения требованиям Закона Украины «О третейских судах», в процессе рассмотрения заявления о выдаче исполнительного документа на решение третейского суда.

Ключевые слова: третейский суд, третейское соглашение, третейское решение, исполнительный документ, принудительное исполнение.

Kotvyakovskyi Y.O. SOME ISSUES ON ENFORCEMENT OF ARBITRATION DECISIONS

The article investigates issues related to the enforcement of arbitration decisions in civil cases. The author examines the issues of proceedings on granting a writ of execution against the arbitration decision and the grounds for refusal in enforcement of arbitration decisions. Among these reasons, special attention is paid to procedural aspects related to establishing the validity of the arbitration agreement as a basis for resolving a specific civil dispute by an arbitral tribunal.

Based on the analysis of judicial practice of considering this category of cases, the author draws conclusions about the presence of varying approaches the courts of Ukraine use to establish the validity of the arbitration agreement while solving the issue of writ of execution against the arbitral tribunal.

In connection with this it is proposed to complement the article 389-9 of the Civil Procedural Code of Ukraine by a norm that provides the duty of the court to verify the arbitration agreement to the Law of Ukraine "On arbitration courts" in the process of considering an application for issuance of an executive document against the decision of the arbitral tribunal.

The author believes that implementation of the proposed approach will eliminate the inconsistency of judicial practice in cases of issuing writs against decisions of arbitration and improve protection of the rights and legitimate interests of parties to arbitration.

Key words: arbitration, arbitration agreement, arbitration decisions, executive document, enforcement.